

Csikzsögödi székely kapu. A kis kapu bejárata előtt az 1490-1500. évekből származó csiksomlyói oltárról vett székely nemzeti címerrel! és a hunok mesés grifmadarával.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR M. KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1921

A székelység földrajzi elhelyezkedése a magyar állam keleti részében.

Erdély, geográfiai értelemben véve, délkeleti Magyarország, természetesi alakulata szerint a Kárpátok hegyrendszeréhez tartozó magas hegylántól övezett medence. Egész középső része dombvidék, amelynek átlagos magassága a tenger színe felett 400-500 méter. – A Keleti Kárpátok hatalmas párkányhegység gyanánt északtól, Máramaros havasaitól kezdődően délkeleti irányban az Erdély délkeleti szögletében emelkedő *Csilyános* hegytömbig húzódnak, ahol majdnem derékszög alatt törnek meg és mint déli párkányhegység folytatódnak keletről nyugat felé, egészen az aldunai Vaskapuig, bástyafal gyanánt választva el Erdélyt a román királyságtól.

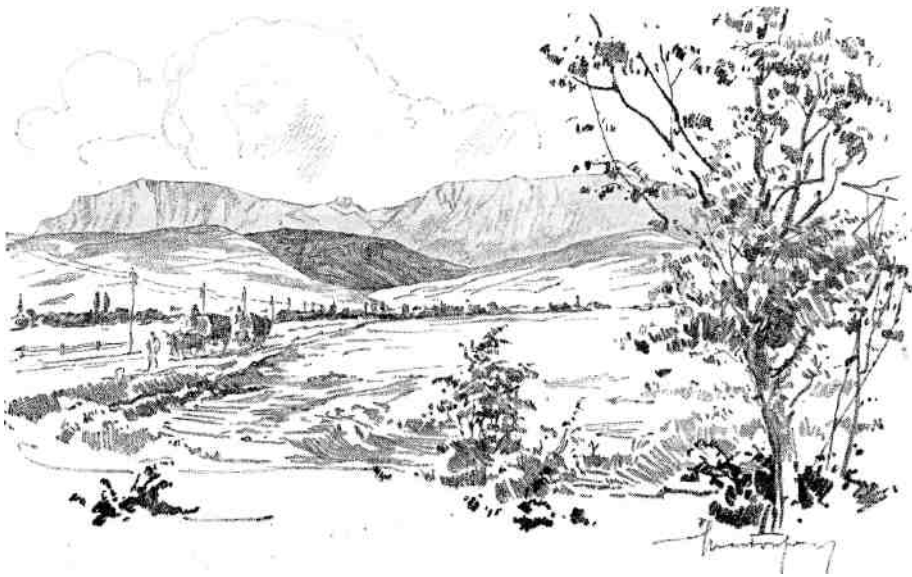
Nyugaton a magyar Alföld felé a medencét szegélyező hegyek sora nem olyan határozott választóvonal, mint a keleti és déli határhegység. A hegypárkányzat itt sokkal szaggatottabb és alacsonyabb. A Duna vízrendszeréhez tartozó számos folyó völgyén át járhatóbb is. A Nyugat felé folytonosan lankásodó hegyvidék majdnem észrevétlenül megy át a magyar Alföldnek a Tisza-folyótól keletre fekvő síkságába.

Ezt a 102,787 négyzetkilométer területet csatolta a trianoni békeszerződés a román királysághoz. E területen az 1910-iki népszámlálás adatai szerint 5.265,000 főnyi lakosság él, amelyből a 2.800,000 főnyi románsággal szemben 1.705,000 magyar, 560,000 német, 54,000 szerb és 146,000 tót, horvát, bulgár stb. más nemzetiségű lakosság él, még pedig pedig nemcsak elszórt kisebb nyelvszigetek alakjában szorítva be a románság közé, hanem igen jelentékeny nagyságú összefüggő tömegekben is, hiszen a magyar ethnikumnak második nagy területe éppen Erdélynek keleti sarkában, a Maros, az Olt és a két Küküllő-folyó felső folyásának termékeny völgyeiben,

az úgynevezett Székelyföldön, Háromszék, Csík, Udvarhely és Maros-torda vármegyékben van. E területen tömör egységben több mint fél-millió magyar él, csakis a terület szélein vegyülve román lakossággal.

A székelységnek egy másik 45-50,000 főnyi tömege nyugat felé Erdélynek majdnem a közepén, az Aranyos-folyó alsó folyásának termékeny síkságán, a hajdani Aranyosszékben, a Nagyenyed, Felvincz, Toroczkó, Torda és Gyéres között fekvő területen él.

Ezt, a két területen lakó magyarságot nevezik székelynek, amely egyik törzse a magyarságnak s amely ez országrész történetében

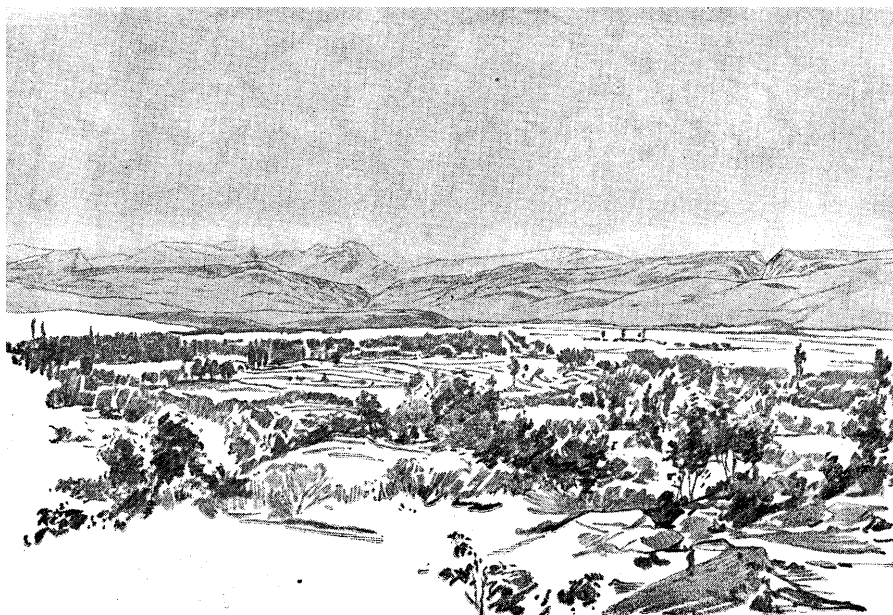

Az Olt forrásvidéke Csíkszentdomokosnál.

egészen napjainkig, igazán jelentékeny és előkelő politikai szerepet játszott.

Erről az ethnikai és politikai tényről az ententhatalmak békét diktáló párisi főtanácsának is tudomása volt, amennyiben a Romániával kötött békeszerződés I. fejezetének 11. §-ába beiktatta, hogy „Roumanie agréé d'accorder sous le contrôle de l'État roumain, aux communautés des Secklers et des Saxons en Transylvanie l'autonomie locale en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires”. (Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székelyek, szászok közületeinek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben önkormányzatot engedélyez.)

Gustave Le Bon, a francia tudományosság egyik világszerte legismertebb és legtiszteltebb képviselője, 1916-ban „Enseignements psychologiques de la guerre Européenne” címmel egy könyvet írt, amelynek 107. lapján a következőket írta: „La Transsylvanie compte 1.540,000 Roumains contre 380,000 Hongrois, 560,000 Tchèques, 234,000 Allemands et 54,600 membres de nationalités diverses”. (Erdélyben 1.540,000 román van 380,000 magyarral, 560,000 csehvel, 234,000 némettel és 54,000 más nemzetiségű lakossal szemben.)

Az Aranyos völgye Aranyos-Gyeresnél.

Le Bon szerint Erdélyben tehát 560,000 Tchèques lakik. Mi lehet magyarázata a nagy tudós e tévedésének? – Semmi egyéb, mint a román politikusok, tudósok és hírlapírók által régóta divatba hozott következő megtévesztő statisztikai fogás: hogy Erdélyben a magyarság száma, szemben a románságéval, mentől kisebbnek tűnjék fel, az Erdély néprajzi viszonyait nem ismerő külföldi olvasó megtévesztése végett a székely vármegyék lakosságát a német nyelvből kölcsönzött *sekler* név alatt mindig elválasztják Erdély többi magyar lakosságától. Le Bon abban a forrásműben, amelyet használt, különválasztva látván az 560,000 *seklert* a 380,000 hongroistól, valószínűen úgy vélekedett, hogy miután abban a *sekler* világosan meg van külön-

böztetve a *hongroistól*, nem lehet sem magyar, sem német fajú nép, tehát okvetlenül szlávznak kell lennie. Miután a világháborúban a csehek nagy szimpátiákra tettek szert a franciáknál, ezt a *seklernek* nevezett 560,000 főnyi bizonytalan fajtájú népet megtette csehnek.

A külföldi közvéleménynek a székelyekre vonatkozó kevés tájékozottságát a román politikai írók propagandacéljaiknak előmozdítása érdekében tudományos színezetű történeti hamisítás segítségével is igyekeznek kizsákmányolni. E tekintetben *Jorga* Miklóst, a bukaresti egyetem tanárát tekinthetjük úttörőnek. „Acte românești din Ardeal etc.” címmel 1916-ban kiadott könyvének bevezető részében bizonyos ethnikai: testi és lelki sajátosságokban, továbbá társadalmi berendezkedésekben és jogi intézményekben megnyilvánuló hasonlóságokat igyekezett minden elfogadható komoly ok vagy bizonyíték nélkül megállapítani a székelyek és a románok között csak azért, hogy később bátran hirdethesse és a tájékozatlan külföldi közvéleménnyel elhitesse, hogy a székelyek tulajdonképpen elmagyarosodott románok. Ennélfogva nem is tekinthetők igazságtalan erőszakosságnak az elrománosításuk érdekében életbeléptetendő intézkedések, mert ez intézkedések következtében nem történik semmi egyéb velük, minthogy egyszerűen, habár némi *douce violence*-al is, ismét románokká lesznek, mint aminők századokkal ezelőtt voltak.

E kis tanulmánynak nincs más célja, mint a külföldi érdeklődő közvéleményt a valósághoz és a történeti igazsághoz híven megismertetni a székelységgel, a magyarságnak ez értékes és igen nagy történeti múlttal bíró egyik legtöbbszörösebb ágával, amely Erdélyben mindig a legerősebb képviselője volt a magyar nemzeti törekvéseknek.

A székelyek eredete.

A székelyek eredetéről az volt régebben az általános vélekedés tudományban és közhitben egyaránt, hogy Attila hunjainak egyenes leszármazottjai.

Mikor Attila halála után fiai egymással harcra keltek, a leigázott népek szövetkeztek ellenük és megsemmisítették a nagy hún birodalmat. Attila egyik fia, Csaba, a hunok megmaradott részével Görögországba vonult. Háromezer hún vitéz azonban nem követte példáját, hanem Omedzur vezetésével a mai Erdély legkeletibb részében, a Kárpát határhegység és a Hargita között elterülő Csiglemezőn – a mai Csík megyében – letelepedett. Itt élt rabonbánjainak (vallási és nemzeti főnökeinek) bölcs kormányzata alatt, időn-

ként kemény harcokat víva léteért a szomszédos népekkel, egészen addig, míg a magyar nemzet be nem jött mai hazájába.

De hogyan nem veszett el, századokon át magára hagyatva, ez a csekélyszámú hún néptöredék annyi hatalmas ellenségtől körülvéve? Erre is megfelelt a századokon át szájról szájra járt monda és ének. Mikor a csiglemezei hunok, a mai székelység ősapái, végső veszedelembé jutottak, Csabának valahol keleten régen pihenő vitézei megéreztek a veszedelmet és felébredve halálos álmukból, újra lóra ültek és az égbolt fényes csillagmezőin átrobogva, megmentették Csiglemezőn lakó rokonaikat. A hún lovasok patkóinak nyoma ma is ott látható az égboltozaton a csillagok millióiból álló „Tejúton”, amelyet a székelység e nagy esemény emlékezetére máig is „Hadakútjának” nevez. így maradt meg a székelység, megerősödve, megszorodva ősi földjén egészen a magyarok bejöveteléig. Mikor meghallották, hogy Árpád elfoglalta a mai Magyarországot, követeket küldöttek hozzá és szövetséget kötöttek vele. A követség hazahozta a szövetség hat kőtáblára írott levelét, amely alapja lett a székelyek későbbi alkotmányának a magyar állam keretén belül,

A kritikai történettudomány nem fogadhatta el a székelység eredetének e mondai magyarázatát. Történeti hagyománynak, költői regének nagyon szép, de nem tűzálló igazság. A mai tudományos elmélet szerint, a székelység mai lakóhelyére csak később, a magyar állam területi kialakulásának első századában telepítették le az állam keleti határainak védelmezésére. A székelyek faji eredetét illetően annyi bizonyosnak vehető, hogy nem egyszerűen csak magyarok, kiket Szent László vagy utódai telepítettek Erdély keleti határszéleinek védelmezésére, hanem a magyarságnak egy olyan rokontörzséhez tartozó népfaj volt, amelynek feladata és kötelessége, mióta a magyarsággal egyesült, mindig az volt, hogy mint felderítő csapat, mint előhad a háborúk idején mindig a magyarokból álló főhadserg előtt járjon és béke idején a megszállott föld határait őrizze az ellenséges betörések ellen. Hogy aztán a rokontörzsek közül hunok, avarok, eszgelbolgárok vagy kabarok voltak-e? olyan kérdés, amelyről igen éleselméjű vitákat folytathatnak a történettudósok és az etnográfusok.

A történeti adatok azt bizonyítják, hogy mielőtt a mai székelyekről említés történnék, számos esetben van szó az oklevelekben székelyekről az ország nyugati határán, a Duna folyásától délre és északra. Az ország nyugati határgyepűit – ma lövészárkoknak neveznek – azon a területen, amelyet a trianoni szerződés ma rész-

Szent László harca, a kunokkal (I. rész)

Szent László harca a kunokkal (II. rész)

ben Csechoszlovákiához csatolt, részben pedig Ausztriához akar csatolni – a magyar állam első századaiban székelyek őrizték, kiknek az oklevelek adatai szerint kötelességük volt a hadban elő járni, békében pedig a számukra kijelölt vonalon a határt őrizni. Kelet felé legelőször ilyen határgyepüket őrző székelyekről a mai Bihar megyében történik említés.

A mai székelyekről a XVI. század nagy jogtudósának, Werbőczy nádornak törvénykönyve, a magyar állam ez első kodifikált törvénygyűjteménye – a Tripartitum – azt írja: „a székelyek kiváltképen való nemesek, nekik mindenestől fogva külön törvények és szokások vagyon. Hadi dolgokban bölcssek, kik örökségeket és tisztségeket nemzetségre és nemzetségeknek ágazatára osztanak köztök.” Ezeket a nemeket és ágakat a mai Székelyföldön még a XVI. században is nyilvántartották és így névleg is ismeretesek. Hat nem és huszonegy ág váltakozott egymásután évenként a székely főtisztségek, a hadnagyság és a bíróság viselésében. A nemzetségi szervezet ily hosszas időn át való fennmaradásából azt következtethetjük, hogy a székelyek letelepedése Erdélyben akkor történt, mikor a törzsszerkezet, mint közjogi intézmény még fennállott a magyarok között, tehát egyidejűen a honfoglalással, vagy legkésőbb az Árpádházi királyok uralkodásának első századában. A betelepedés sem egyszerre történt. Első Udvarhelyszék lehetett. Valószínű, hogy ez ok miatt is nevezték mindig Udvarhelyet a székelyek anyaszéknek. Amint a XI. században a magyar állam keleti határait a mai Moldovában és Besszarábiában lakó besenyők és kunok betörései ellen mind jobban meg kellett erősíteni, állott elő annak szüksége, hogy az Udvarhelytől keletre és délkeletre fekvő területet is, a mai Csík- és Háromszék vármegyét betelepítsék székelyekkel. Minden jel arra mutat, hogy ez a betelepítés Szent László király idejében történt. Azok a harcok, amelyeket ez a nagy király vívott a kunokkal és besenyőkkel, tették a mai Erdélyt a magyar állam végleges és szilárd birtokává. Ezért lett Szent László Erdély védszentjévé és az Erdéllyel kapcsolatos történeti mondák és legendák hőségévé. Időben a legkésőbbi telepítésnek a háromszékmegyei látszik. A nyelvtudomány a háromszékmegyei székelyek és a dunántúli magyarok nyelvjárása között számos egyezést és hasonlóságot állapított meg, ami nyelvi bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a háromszéki székelységet annak idején a Dunántúlról telepíthették mai lakóhelyére. Említettük, Hogy az ország nyugati határán húzódó gyepüket őrző székelyekről okleveleinkben korábban történik említés, mint a mai keleti székelyekről. Viszont, a nyugati székelyekről annál ritkábban

esik szó a későbbi időkben, mentől gyakrabban történik említés a keleti székelységről. Valószínű tehát, hogy az egykori dunántúli székelységet telepítette be Szent László a mai Háromszék vármegyébe.

A székelység régi politikai, katonai, társadalmi és jogi szervezete.

Az erdélyi székelységről való okleveles bizonysgon alapuló történeti tudásunk 1211-től kezdődik. Ez időponttól kezdve már hiteles adatokra támaszkodva ismerhetjük meg, hogy mi volt a székelység jelentősége, szerepe és munkaköre a magyar nemzeti állam keretében?

E hiteles adatok szerint a székelyek kötelezettsége a honvédelem és a hadakozás kötelezettsége volt. Minden székely született katona volt ifjú korától késő vénségéig. Mátyás király az erdélyi három nemzetnek: magyarnak, székelynek és a szásznak hadikötelezettségeit megállapító szabályzatát 1463-ban adta ki, amelyben a székelyekre vonatkozóan a következőket rendeli el: A székelyek régi szokásuk szerint a hadseregbe nemzetök kétharmadát tartoznak küldeni, egyharmada pedig minden eshetőségre otthon maradjon. Hadrakelésük vagy véres kard széthordásával, vagy a székelyek ispánjának felhívó levelével történjék. Midőn a szükség hirtelen felkelést kíván, a székek kapitányai dobokkal vagy kürtökkel és a tűzhalmokon meggyújtott máglyákkal keltsék fel a népet és aki arra fel nem kel, fejét veszítse. A székek kapitányai tartoznak béke idején nem ritkán szemlét tartani a fegyverek és egyéb hadikészletek felett.

A székelyek hadikötelezettségeit részletesen felsorolja II. Ulászló királynak 1499-ben kelt szabadságlevele.

E szabadságlevél rendelkezései szerint a székelyek hadviselő kötelezettsége részleteiben a következőkben áll: Midőn a király kelet felé, azaz Moldova ellen személyesen vezet hadat, a székely lovagok és gyalogok fejenként tartoznak az egész sereg előtt járni és a határszélen túl 15 napig saját költségükön bevárni az ütközetet, aztán visszajövet a király serege mögött járni. Midőn a király kelet felé helyettesét küldi, akkor a székelyeknek fele tartozik vele menni. Ha a király dél felé (t. i. a mai Oláhország felé) személyesen vezet hadat, a székelyeknek fele megy vele elő- és utóvédül. A király helyettesének vezetése alatt pedig csak ötödrészüket. Nyugat felé a király mellé 10 telkes székely egy-egy katonát küld, helyettese mellé csak huszadrészüket. Ugyanannyit, ha a király észak felé vezet hadat.

Védelmi háborúra azonban tartoznak mindnyájan személyesen felkelni és a haza védelmezésére szüntelenül őrködni. Aki a táborból megszökik vagy a seregben zavart támasztana, fejét veszítse és ingó javai a királyra és tisztjeire szálljanak. Aki otthonmarad, azt az ispán büntesse meg.

Az a kérdés most már, mekkora volt az a haderő, amely a székelység révén a magyar állam rendelkezésére állott? A XVI. században élt Oláh Miklós esztergomi érsek és latinnyelvű magyar történetíró szerint a székelyek könnyen kiállíthattak ötvenezer fegyverest is. Verancsics, ki szintén érsek, történetíró és kortársa volt Oláh Miklósnak, harmincezerre teszi a székelyek kiállítható hadierejét, anélkül azonban – teszi hozzá –, hogy házaikat védelem nélkül hagynák. Legalacsonyabbra becsülve is, a székely haderő legalább is húszezer emberből állott, ami a régi századokban igen tekintélyes haderő volt, ha tekintetbe vesszük, hogy Mátyás király híres fekete-serege ebben az időben nem állott többő, mint nyolctízezer emberből.

A honvédői kötelezettség ellenértékéül a székelység, mint nemzet, igen szép szabadságot, jogot és kiváltságot élvezett. A székelyek mindnyájan, személy szerint, nemcsak a magyar nemesség jogait és kiváltságait élvezték, hanem azon felül is voltak jogaik és kiváltságok. Egyszóval, mindnyájan kiváltságos nemesek voltak. Jogra és szabadságra nézve minden székely egyenlő volt. Társadalmi különbséget köztük csak a vagyoni állapot tett. Legelsőek voltak köztük a főemberek (primores). Főember pedig az volt, aki a hadban lóval nemcsak személyesen szolgált, hanem vagyoni állapotánál fogva: ki három, ki pedig öt lóval. Aki vagyoni állapotánál fogva csak egy lóval szolgált, lófő (primipilus) volt, aki pedig szegénysége miatt csak gyalog szolgált, köz- vagy gyalogszékely (pixidarius) volt. Időnként lustrumokat tartottak, amelyeken az egyes székelyek megváltozott vagyoni állapota vétetett számba. Aki elszegényedett és nem volt képes lovat tartani, gyalogkatonává lett, aki pedig vagyont szerzett, közszékelyből lófő és lófőből főember is lehetett.

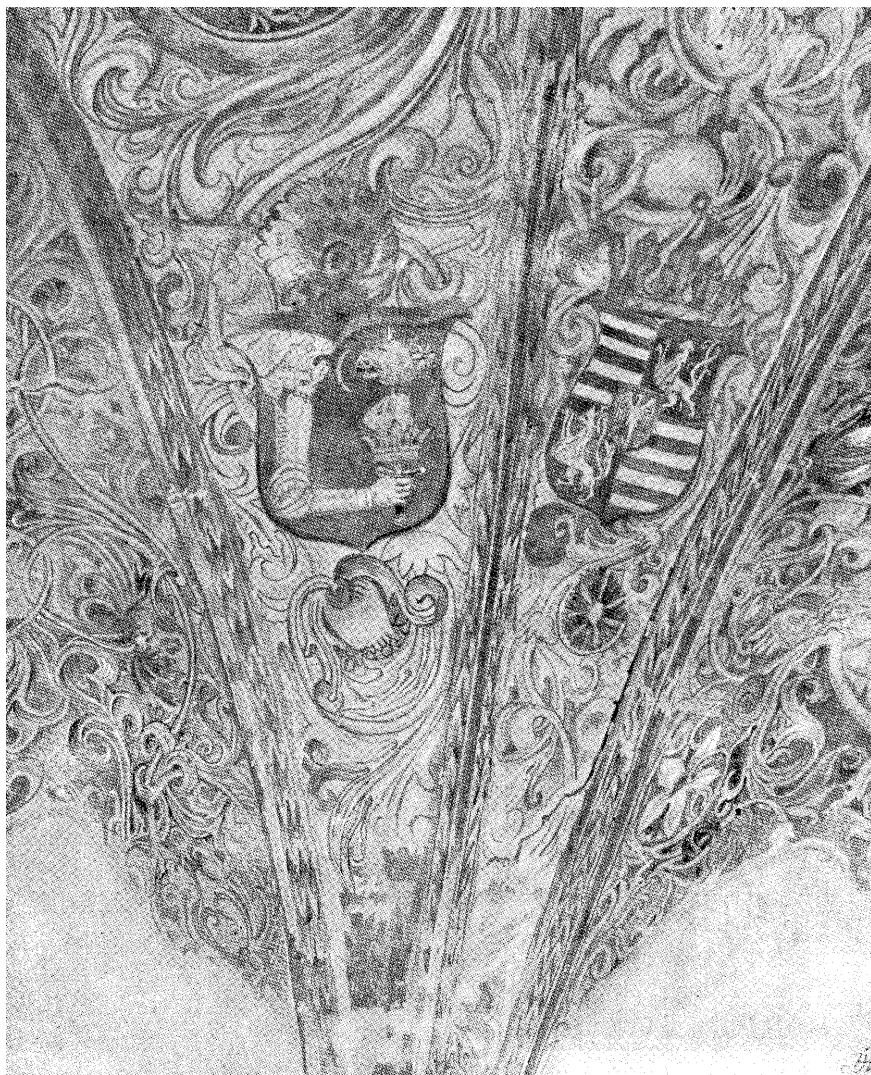
A székelyek adót sem fizettek. Nem ismertek más adót, mint az ökörsütést, amely abból állott, hogy a király koronázása, házassága és a trónörökös születése alkalmával, minden telkes székely egy-egy ökröt adott a királynak, amit azért, mivel az ilyen ökörré bélyeget sütöttek, ökörsütésnek neveztek. A székely szabadságnak lényeges része volt a székelyek birtokjoga. A székely birtok még hűtlenség, hazaárulás vagy felségsértés esetén sem volt elkobozható s magszakadás esetén sem szállott a koronára, hanem a szomszéd-

dokra. Ennek magyarázata az, hogy a székely birtok nem egyéni, hanem nemzeti tulajdon volt, amelyet azért nem volt szabad elidegeníteni, hogy megmaradjon a nemzetiség, illetőleg a székely község birtokában a honvédelem alapjául.

A székely szabadság másik főalkotórésze a székelység önkormányzati joga volt, amely nemcsak abból állott, hogy székeikben saját maguk által választott tisztviselők igazgatták, hanem abban is, hogy az önkormányzat legmagasabb fóruma, mint az összes székelységre kiterjedő törvényhozásnak, bíraskodásnak és közigazgatásnak forrása, a székelyek nemzeti gyűlése volt. A székelyek nemzeti gyűlését Verancsics a következően jellemzi: „A gyűlésre fegyveresen jönnek össze. A főemberek körbe ülnek. A többiek nagy lármával, zajongva állanak körülöttek s élénken tiltakoznak, nehogy olyat határozzanak, ami nekik nem tetszik. Ha valamit akarunk ellen végeznek, kitörnek az ellen, aki miatt valami szokatlan teher alá estek, – az ilyenek aztán úgy töltik ki bosszújukat, hogy házát tömegesen megrohanják s földig rombolják. Ha valaki szabadságuk ellen újítást tervez, ezt fegyverrel is üldözik, s ha elfoghatják, a gyűlés színe előtt megölik”. Bonfinius, Mátyás király udvari historikusa azt írja a székelyekről: „a szolgaságot ki nem állhatják és a szabadságot annyira imádják, hogy készebbek volnának meghalni, mint adót fizetni”. A középkorban az adófizetés a szolgálai állapot járuléka volt, az adómentesség pedig a szabadság legfőbb jele. „Mindnyájan nemeseknek kívánják magukat tartatni – írja róluk Oláh Miklós –, mint akik a régi hunok maradékai. Nem is hiában ügyelnek arra, hogy azoknak szabadságával éljenek, mert senkit sem tűrnek magok közt, hogy szabadságban felettük legyen. Közöttük a legkisebbnek ugyanazon szabadsága van, mint a legnagyobbaknak”.

A székelység a régi századokban az alkotmányos szabadságnak és jogegyenlőségnek valóságos megtestesülése volt. Igazán méltóan nevezhette magát nemes és szabad székely nemzetnek.

A székelyek között a királyi hatalom képviselője a székelyek ispánja volt, aki azonban sohasem volt székely. A székelyispán személyének révén kapcsolódott bele a székelység a magyar állam középponti szerkezetébe. Politikai értelemben kezdettől fogva önállóan szerepelt Erdély más két politikai nemzetével, a magyarral és szász-szal való minden szorosabb közjogi kapcsolat nélkül, amely csak később, 1437-ben létesült, mikor Erdély három politikai nemzete a külső és belső veszedelmek (török támadás és parasztlázadás) ellen való védekezés céljából a király védnöksége alatt egymással az úgynevezett „unió trium nationum”-ban egyesült. Ez a szerződés

Székely nemzeti címer a dályai református templomnak a XV. század utolsó évtizedéből származó falfestményéről. A jobb oldalon a lengyel-cseh Jagelló-házból származó II. Ulászló magyar király címerével.

vetette meg Erdély későbbi alkotmányának alapját, amely a székelységnek Erdély politikai nemzeteinek – magyarok, székelyek, szászok – sorában a második helyet biztosította.

Valószínűen ekkor nyerte a királytól a székelység nemzeti címerét is, amelynek legrégebbi ábrázolata a XVI. század végén készült csíksomlyói oltáron és a dályai ref. templomnak ugyancsak ezidőből származó falfestményén maradt fenn. E két legrégebbi emlék szerint a székelyek nemzeti címere katonapajzs volt, melyen vállban levágott és derékszögben meghajlított páncélos kar kétélű, egyenes kardot tart merőlegesen, amelynek pengéjét a markolat keresztvasán felül királyi korona koszorúzza. A kard pengéje egy emberi szívet és aztán egy medvefőt tart keresztülszúrva. A penge két oldalán a magasság második harmada táján, balfelől a félhold, jobbfelől pedig a nap látható.

A székely szabadság érdekében folytatott küzdelmek.

Természetes és magától értetődő dolog, hogy e szabadság-szerető és a jogegyenlőséget valódi életelemének tartó néptörzsnek idők folytán számos összeütközése, sőt véres harca volt az abszolút uralomratoró hatalom embereivel és az újkor elején oligarchiává fajuló főnemesi renddel. Legélesebb alakot öltött ez a küzdelem a magyar oligarchia fénykorában, a XV. század végén és a XVI. század elején, II. Ulászló idejében, mikor Erdély vajdája Báthori István volt, aki úgy viselkedett, mintha Erdélynek nem vajdája, hanem abszolút hatalmú királya lett volna. A székelyek régi szabadságaikra hivatkozva, erőszakoskodásának ellenszegültek s emiatt a hagyomány szerint azt mondogatta: Inkább szeretném, ha a székelyek földjén undok pusztaság volna, minthogy a székelyek lakják, mert sem hasznot nem hoznak, sem a királyt nem szolgálják. A székelyek lelkébe a Báthori nevet gyászos emlékezettel véste be Báthori István vajda, akivel megkezdődött a székelységnek régi szabadsága megvédelmezéséért való száz évnél tovább tartó küzdelme.

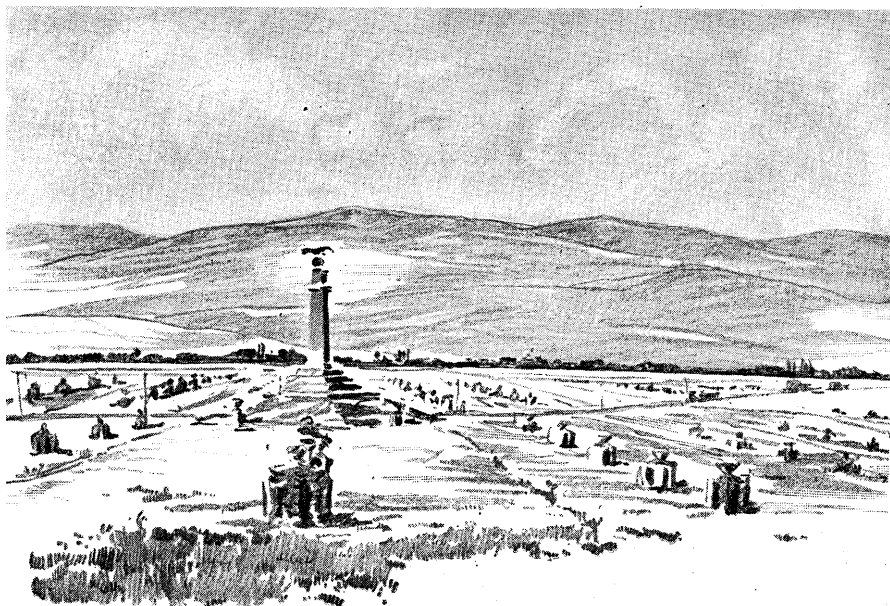
A XVI. század közepe táján a székelység politikai, gazdasági, sőt jogi helyzete is lényegesen megváltozott a mohácsi vész eredményeként megalakult önálló erdélyi fejedelemség keretében. Eddig a hatalmas magyar királyok alattvalói voltak, akik megelégedhettek, ha a székelyek katonai kötelezettségeiknek eleget tettek és a hagyományos ökorádó megfizetésén kívül tőlük más anyagi teher elvállalását nem követelték. Az önálló erdélyi állam fenntartása azonban a három államalkotó politikai nemzettől és ezek között a székelyek-

tői is súlyos anyagi terhek viselését követelte meg. Az erdélyi törvényhozás emiatt kénytelen volt a székelység zömét alkotó úgynevezett közszékelységet is megadóztatni. Ebben a székelyek ősi szabadságuk megsértését látták, mert őseiktől örökölt felfogásuk szerint nemzeti szabadságuknak legnagyobb, sőt kizárólagos biztosítója az adómentesség volt. Több ízben fegyverre keltek ősi szabadságaik megvédelmezéséért, amelynek eredménye azonban legtöbbször véres megtorlás és szabadságaik újabb korlátozása lett. E küzdelem csak akkor ért véget, mikor Bocskay és Bethlen léptek Erdély trónjára. E két férfiú bölcsességének sikerült összeegyeztetni a székelyek szabadságával azokat a súlyos anyagi terheket, amelyeket az erdélyi állam fenntartása a székelyektől is megkövetelt.

Bocskay, Bethlen és a Rákócziak harcaiban mindenütt ott küzdenek a székelyek, mint gerince az erdélyi magyar állam haderejének. Ez a határvédő és katonáskodó szerepe a székelységnek fennmarad azután is, hogy Erdély birtoka a leopoldi diplomával, a XVII. század végén a magyar királyság jogán a Habsburg-családból származó magyar királyok kezébe jut. „A székelyek, ez a legharciasabb nép (Siculi genus hominum belicosissimum) mondja e diploma, mint eddig voltak, úgy ezentúl is mentesek legyenek minden adófizetéstől, minden katonai beszállásolás terhétől; birtokaik után, amelyeket hadrakelés kötelezettsége mellett bírnak, tizedfizetéstől és egyéb szolgálmányoktól. Ezek ellenében azonban a haza védelmére saját költségükön tartoznak katonáskodni ezután is.”

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában lelkesen harcolva vettek részt, de erejükben meggyengültén, mert számuk rettenetesen megfogyott az előző Thököly-féle harcokban és az azt követő pestisjárványban. A szatmári békekötés után a fegyvereket elszedték a székelyektől, a székely falvakat német katonaság szállta meg. 1717-19-ben pestis és éhhalál dühöngött, amelyek a Székelyföld lakosságának felét elragadták. E csapásokat azonban egy pár évtized alatt kiheverte ez az életerős népfaj, úgy hogy Mária Terézia háborúiban már újra teljes erővel vehetett részt. „Az egész nemes székely nemzet egy sereget fog alkotni – írja az erdélyi kormányzék 1745-ben –, jól vigyázzanak, nehogy a székely nációnak azt a szép dicséretet, mely a leopoldi diplomában iratik, elveszítse, mert a nemes vármegyék seregeit vagy vizsgálják, vagy nem, de a nemes székely nációnak seregeit oda ki sokan fogják observálni”. A székelyek meg is feleltek a várakozásnak és Kálnoky Ádám vezérlete alatt régi dicsőségüket az osztrák örökösödési és a sziléziai háborúban új babérokkal növelték.

E vitéségük nagy kárt okozott nekik. A bécsi katonakörök, hogy a székely hadi virtust az osztrák katonai gépezet egyik hajtó erejévé tegyék, elhatározták, hogy a székelységet is beillesztik annak az osztrák katonai határőrszervezetnek keretébe, melyet a XVIII-század negyedik évtizedében a monarchiának a török birodalommal közös határvonalán felállítottak. A székelység e kísérletben régi nemzeti szabadságának megsértését látván, a leghatározottabban tiltakozott ellene. Ősi szokás szerint a mai Csík vármegye Madéfalva

A madéfalvi mező a Siculicidium emlékoszlopával.

nevű községében nemzeti gyűlésre jöttek össze küldöttei. Tervök az volt, hogy tiltakozásukat e gyűlésen kérvénybe foglalják és azt átnyújtják Bukow ezredes császári biztosnak, azzal a kéréssel, hogy juttassa Őfelségének, a királynak kezeibe. Bukow azonban nem várta meg a székelyek határozatát, hanem a gyűlés napját megelőző éjszakán a parancsnoksága alatt álló császári királyi sorkatonasággal megtámadtatta az éjjeli pihenőre tért és semmi rosszat sem sejtő alvó szélely küldötteseket s azokat orozva lemészároltatta. Több mint kétszáz székely esett áldozatául ennek a gálád árulásnak, amelyet a székelyek történetének évkönyvei Siculicidium gyanánt jegyeztek fel. E Siculicidium segítségével tette a bécsi császári katonai hatalom a székelyeket császári királyi katonai határőrökké.

A székely határőrség ez intézménye egészen átalakította a székelység közéletét, – nagy kihatással volt a magán-, társadalmi és jogviszonyokra is. Nehezen törődött bele a nép az új rendszerbe. A II. József halálával megindult alkotmányos reformmozgalmak során a székelység a határőrség intézményének eltörlését és Erdélynek Magyarországgal való unióját követelte.

Az osztrák szellemű határőri intézmény sem változtatta meg a székelység ősi hadi virtusát. II. József török hadjáratában ismét új babérokat arattak. „Nézd bajszos székelyeivel Nemest”, a székelyek akkori parancsnokló tábornokát, énekli a magyar vitézség és ősi dicsőség lantosa, Virág Benedek. A Napoleon ellen viselt nagy háborúkban is ott voltak mindenütt, ahol becsületet lehetett szerezni a magyar névnek. Az osztrák hadsereg ez időszakban vívott harcait tárgyaló történelem legfényesebb lapjain ragyog mindenütt a székely huszárok és gyalogosok neve.

A székelység súlyos teherviselésének, amelyet ez a reáerőszakolt határőri szervezet rakott vállaira, az 1848-ki magyar szabadságharc vetett véget. Ebben a szabadságharcban, amelyet a magyar nemzet 1848/49-ben az osztrák abszolutizmussal vívott, a székelységnek igen jelentékeny és előkelő szerep jutott. Bem tábornok erdélyi hadseregének legvitézebb katonái a székelyek voltak, és legkiválóbb főtisztjei pedig azok, kik előbb a es. kir. székely határőrezredekben szolgáltak. A magyar nemzet egyik legnagyobb költője, az 1848/49-ki magyar szabadságharcok Tyrtáusa, Petőfi Sándor, ki mint Bem tábornok egyik hadsegéde vett részt e hadjáratban, dicsőítő költeményt írt a székely honvédekről, amelyben magyar lelkének büszkeségével dalolta, hogy nem fajult el a székelyvér, minden kis csöppje drága gyöngyöt ér!

A székelyek azonban nemcsak mint vitéz rohamcsapatok tűntek ki az 1848/49-ki magyar honvédhadseregben, hanem jellemző ötletes találékonyságukkal és technikai képességeikkel is hozzájárultak annak harcképessé tételéhez.

Az erdélyi honvédhadseregnek az első időszakban nem voltak ágyúi, nem volt muníciókészlete. A régi székely határőri katonaságnak egy szolgálatból rég kilépett Gábor Áron nevű altisztje vállalkozott, hogy ezen a hiányon segíteni fog. A Székelyföld egyik vashamorát hamarosan átalakította ágyúgyárrá. Egy gyógyszerész segítségével pedig egy kis muníciógyárat rögtönzött, amelyben lőport és gyutacsot gyártottak. Ő szervezte, legtöbbször főiskolai tanulókból, a székely katonaság tüzéségét is, amely nemcsak sikeresen megállotta helyét, hanem annyira felülmúlta az ellenségnek, úgy az

osztráknak, mint az oroszoknak tüzéségét, hogy azok el sem hitték, hogy ilyen ifjú tanulókból lett újonc tüzéség irányozza rájuk az ágyúk gyilkos tüzét, hanem azt hitték, hogy a székelyeknek tanult francia tüzeik vannak.

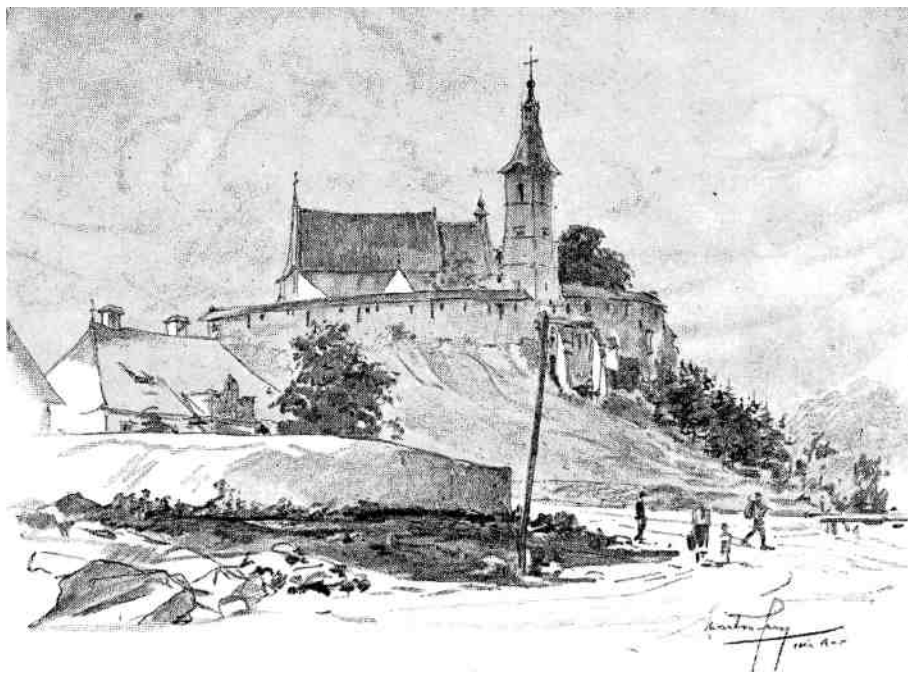
A székelység szerepe a magyar művelődésben.

A székelység azonban nemcsak hadban tett eleget kötelességének, hanem éppen olyan derekasul békeidőben is. Az Árpádházi első királyok rengeteg erdőségek közepébe telepítették le őket, kiknek főfoglalkozásul baromtenyésztés kínálkozott lakóföldjük természeti viszonyainál fogva. Ezt bizonyítja az is, hogy az egyetlen adó nem, melyet a király tőlük követelt, az ökör-adó volt. A középkorban az adó minősége mindig megfelelt az adófizető főéletfoglalkozásának. A székely nép azonban nem maradt meg egyszerű baromtenyésztő népnek, hanem rendre kiirtotta a rengeteg erdőt – előbb a völgyekben, azután a lankákon – és az így nyert talajt átalakította szántófölddé, új forrást nyitva anyagi felvirágozásának. A viszonylagos jólét, amelybe szorgalmas munkássága folytán jutott, lehetővé tette számbeli növekedését is. A Székelyföld már a letelepülés második, harmadik századában az erdélyi magyarság méhkasává lett, melyből nyugati és keleti irányban népes rajok repültek ki. Az első ilyen népes raj, a mai toroczkóvidéki, a hajdani aranyosszéki székelység volt, akik mai lakóhelyükre a tatárjárás után telepedtek le, miután a király Toroczkó várát és vidékét a tatárok ellen tanúsított vitézségük jutalmául a kézdíszéki székelyeknek adta.

A XIV. és XV. században hírek, mint jeles földművelőké, oly nagy volt, hogy a moldovai vajdák és kolostorok kiváltság-levelekkel telepítik a mai Moldovába, hogy az odavaló népségnek tanítómesterei legyenek a földművelésben. Ezek a kitelepített székelyek voltak részben ősei a mai moldvai csángóknak. De nemcsak földművelők lesznek, hanem a közjük telepített németek segítségével – akiket azonban teljesen megmagyarosítottak – iparosokká és kereskedőkké is válnak. Marosvásárhely, Udvarhely, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy aránylag népes iparos- és kereskedővásárhelyekké lettek már a XIV. században. A székely ipartermékek felkeresik Moldova vásárhelyeit, minek bizonyítéka az is, hogy a moldovai oláh nyelvben a vásárt magyar eredetű szóval bulcsúnak hívják mai napiglan is, ugyanis a vásárok ez időben mindig a búcsú-napokon tartattak.

Székelyföldi viszonyokat nem ismerő egyének még Budapesten is sokszor küldik vissza tréfásan a székelyeket fatornyos hazájokba,

csak hogy a székelyföldön nincsenek fatornyos templomok s valószínűen nem is voltak, mert már a XIV. és XV. században bátyás kőfallal kerített templomokat emelt a székely ősök buzgósága, melyeknek falait sok helyen a magyar szent királyok életéből vett legendák freskó képei díszítik maiglan is. Azok a pápai regesták, melyek ez időből származnak, nagy és népes egyházakról adnak hírt, melyek mellett iskolák is voltak, ahol a székely nép fiai írni és olvasni tanultak. Fennmaradtak olyan székelyszékbeli statumok

A csík-karczfalui régi róm. kath. templom.

is, amelyek már a XVI. század második felében kimondták, hogy senki sem lehet falusi bíró, ki nem tud írni és olvasni. A székely nép azonban még a kereszténység felvétele előtt sem volt analfabéta nép. Még a XVI. században is használatos volt náluk az ősi székely írás, az úgynevezett rovásírás. Nemcsak kézírásos emlékei maradtak fenn ez írásnak e századból, hanem a megelőző XV. századból is egy-két templom homlokzatán, vagy boltívén sértetlenül megőrzött feliratban. Tudományosan bebizonyítottnak vehető, hogy e székely rovásírás tulajdonképpen egyik változata azon ótörök írásnak, amelynek legrégebbi emlékét az úgynevezett orkhoni sziklafelirat őrizte

meg és így egész biztossággal feltehető, hogy a székelyek e rovásírást ősi örökség gyanánt hozták magokkal az ázsiai őshazából.

Nem volt szellemi és vallásos mozgalom, melyben a székelység részt nem vett volna. A huszita magyar bibliafordítás a XV. században a moldvai Tatros folyó vidékén élő székelység között keletkezett. A protestantizmus a Székelyföldön nem a cujus regio, ejus religio elvét követő földesúr akaratából terjedt el, hanem a nép

A derzsi unitárius templom.

akarata és megértése folytán. A XVI. és XVII. század vallásos mozgalmában a székelység jóformán előljárt az összes magyarság között. Nemcsak a lutherizmus és kálvinizmus terjedt el köztük, hanem az unitárianizmus és a szombatosság is, majdnem különlegesen székelynek tekinthető hitfelekezetek gyanánt.

A XVII. században a Székelyföldön a székely városok egynéhányában református felekezeti középiskolák keletkeztek; amelyeknek száma a XVIII. században a katolikus reneszánsz hatása következtében katolikus részről is kiegészül. E középiskolákban és a kolozsvári, meg a nagyenyedi főiskolákban olyan bőséges székely értelmiségi osztály

keletkezett, amelynek tagjai, nem találván magában a Székelyföldön elhelyezést, kivándoroltak nyugat felé nemcsak a mai erdélyrészi vármegyékbe, hanem egészen a Tiszáig, sőt északon Szepes megyéig és délnyugaton Horvátországig, ahol mindenütt, mint tisztviselők vagy gazdasági alkalmazottak, virágzó nemesi családok alapítói lesznek. Erdély mai középbirtokos nemessége legalább is 80% -ban székely eredetű. Velük együtt helyezkedik el a székelység népösségének egy része a Maros és a Szamos völgyeiben, állandóan táplálva e vidékeken a román áradattal küzdő erdélyi magyarságot oly mértékben, hogy e szerepe még a külföldi utazóknak is szembeötlött. így konstataulta többek között a XIX. század 80-as éveiben egy angol utazó, lord Fitzgerald, hogy Erdélyben a magyarságot

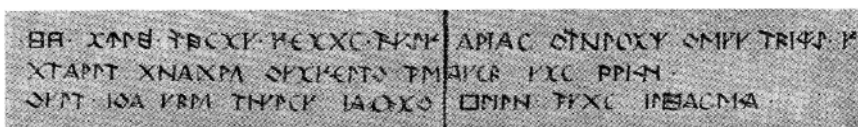
*Régi székely rovásírás 1668-ból
az enlakai unitárius templom mennyezetéről.*

a székelység mentette meg és tartotta fenn szellemi, testi munkájával és nagyfokú természetes szaporaságával.

A XVIII. század elején az egész magyarság, a nemzeti érzést és akaratot tekintve, mintegy szellemi álomkórságba esett, csak egyedül a Székelyföld egyik sarkában, Háromszéken, lobogott még a nemzeti lélek és értelem tüze. Zágoni Mikes Kelemen Rodostóban írta gyönyörű leveleit a Rákóczi-féle magyar emigráció viszontagságos életéről, Apor Péter Torján Metamorfózisait, amelyben leírta azt a nagy társadalmi átalakulást, amely Erdély-

ben a Habsburgok uralmának kezdetén ment végbe, Cserey Mihály Nagyajtán írja „Erdély Históriájá”-t; alsócsernátoni Bod Péter pedig Hévizén gyűjtögette össze Magyar Athenását, a régi magyar irodalom-történet e legbecsesebb életrajzgyűjteményét, mind csak azért, hogy ne engedjék kialudni magyar földön a magyar szellem és értelmiség fáklyáját.

A székelység adta a XVII. században a magyar nemzetnek apácai Csere Jánost, az első magyar nyelvű „Philosophiai Encyclopedia” íróját, ki e művében a magyarságot Descartes bölcsészeti rendszerével igyekezett megismertetni. Nemcsak buzgó apostola volt a presbiteri protestáns vallásos gondolkozásnak, hanem lelkes hirdetője is a paedagógiában a természettudományokat tekintetbe vevő reális oktatásnak. Egyike volt a legelsőeknek – talán egész Európában – aki azt hirdette, hogy az iskolában minden tudományt nemzeti nyelven kell tanítani, mert az idegen latin nyelv csak

A Dernschwamm által lemásolt 1515-iki konstantinápolyi székelý rovásírás.

akadályos lehet annak, hogy a tudományok a nemzet széles rétegeiben elterjedhessenek és ily módon eszközeikül szolgálhassanak annak a nemzeti műveltségnek, amelynek általánosnak és a nemzet minden tagjára kihatónak kell lennie.

A székelység adta a XIX. század első felében nemcsak a magyar, hanem az egyetemes tudományosságunk is olyan új utakat nyitó hőseit, mint aminők Körösi Csorna Sándor, Bolyai Farkas, az apa és fia, János voltak.

Körösi Csorna Sándornak a tibeti nyelv és klasszikus irodalom megismertetésére vonatkozó úttörő munkásságáról a XIX. század legnagyobb szanszkrit filológusa, Rajendrolá la Mitra akként nyilatkozott, hogy Körösi Csornánál behatóbban egy európai tudós sem művelte a tibeti irodalmat. „Nemcsak bámulatra méltó tudásával szerzett világraszóló dicsőséget magának, hanem önzetlen jellemével, önfeláldozó tudmányszeretetével és egészen a szemérmességig menő szerénységével is”. „Szerénysége volt – írja róla egy angol tudós, Torrens az „Asiatic Society of Bengal” titkári hivatalához küldött jelentésében – oly tárgyakra nézve, amelyekben törvényt

szabhatott volna Európa és Ázsia tudósainak, jellemének legbámulatosabb vonása.” „E közben hírneve szülőföldjére is eljutott – írja róla az Encyclopedia Britannica –, amelynek kormányja segélyösszeget utalt ki neki, amelyet ő a tudomány iránt érzett jellemző odaadásával az indiai könyvtárak számára könyvek vásárlására használt fel.” A nemeuklideszi geometria megteremtői Lobacsevszki orosz tudós és a székely Bolyai Farkas és fia, János voltak. Lobacsevszki-nek erre vonatkozó munkálatai a kazáni tudományos akadémia orosznyelvű kiadványaiban 1829–1838-ig jelentek meg. Bolyai Farkas *Tentamen*-je, fiának, Jánosnak Appendixe-vel együtt latin nyelven 1832-ben egyik marosvásárhelyi nyomdában. így élt és munkálkodott e három nagy matematikai lángész anélkül, hogy akár az oroszoknak, akár pedig a két székelynek tudomása lett volna arról, hogy ők most egymástól annyira távol és elszigetelve a matematikában „semmitől egészen új világot teremtettek”. „Munkájok – írja az Encyclopedia Britannica – az új eszmék jelentőségének mélyebb méltánylását. revelálják, különben kevésbé különbözik Lobacsevszki munkájátától.” A prioritás kérdése jöhetne szóba csupán, de mióta a nagy német matematikusnak, Gaussnak levelezései megjelentek, az is a két székelynek, Bolyai Farkasnak és Jánosnak javára dőlt el.

A székely nép jelleme.

A népek jellemét alkotó testi és lelki tulajdonságok azon hatások eredményének tekinthetők, melyeket a származás, a környezet és történeti fejlődésük menete gyakorolt egyéniségek kialakulására. A székely nép jellemző testi és lelki tulajdonságait is e hármas forrásból fakadó állandó hatás alakította olyanná, mint amilyennek látja az, aki a népet egész történeti élete folyamán éppenúgy vizsgálódás tárgyává teszi, mint jelenlegi életviszonyaiban.

A székely nép testi és lelki egyéniségének alapvető tulajdonságai faji eredetében gyökereznek. A törökfajú népek fizikai és pszichikai jellemvonásai ma is felismerhetők testi és lelki arculatán. Az ezer évnél hosszabb időszak, amely azóta telt el, amióta a székelység a magyarsággal egyetemben véglegesen elszakadt az ázsiai törökfajú népek egységes törzsétől, az azóta megfutott más irányú fejlődés és teljesen más környezet erős hatása ellenére sem változtatta meg lényegesen eredeti faji sajátosságok által meghatározott jellemét. A népeknek faji eredetökkel kapcsolatos jellemén a felettök elrohanó századok nem sokat változtattak. A mai franciákban nem

nehéz ráismerni Julius Caesar galljaira, vagy a mai németekben Tacitus germánjaira.

A székely ma is éppen olyan katona nemzet, mint aminő akkor volt, mikor Középső Ázsia belsejéből magyar testvéreivel együtt elindult nyugat felé magának új hazát keresni. Testi és lelki tulajdonosságai lényegökben azonosak a honszerző ősökével, csak színezetükben módosultak annyiban, amennyiben a megváltozott környezet és életmód feltételei megkivánták.

Az életmód és a foglalkozás, amelyet a székely nép századok hosszú során át folytatott, nagyban előmozdította a természetes kiválogatódás érvényesülését is. Ennek következtében lett a székely a magyarságnak testileg legépebb és legerősebb törzsévé. Ez állítás bizonyításául szolgálnak a katonai sorozásoknak azon statisztikai adatai, amelyek a régi magyar állam nemzetiségeinek testi alkalmosságára vonatkoznak. Ezekből megállapítható, hogy míg ez a szám pro mille a tótoknál 180-200, a románoknál 150-180, a ruténeknél 130-150 addig a magyarságnál 350-400 között váltakozik. A székelység-nél pedig még ennél is magasabb, amennyiben a Székelyföld legnagyobb részében az átlag 400-450.

Statisztikai adatok azt is igazolják, hogy a székelység természetes szaporasága nemcsak a különböző nemmagyar nemzetiségeket múlja felül, hanem a magyarságét is. Hogy minő az arány a székelység természetes szaporodása és a vele Erdélyben együtt lakó románságé között, határozottan szemünkbe ötlük, ha összehasonlítjuk a tipikusan székely ethnikumú Csík vármegyét a maga 14,5%-os természetes szaporodásával, az éppen

*Székely mátkapár
az udvarhely megyei Homoródmásról.*

olyan tipikusan román ethnikumú Fogaras vármegyével, amelyben a természetes szaporodás csak 3,9 volt.

Hogy a székelységnek e testi kiválóságát szemben a nem magyar nemzetiségűekkel megérthessük, elég egy pillantást vetni a székely lakóházára. Azonnal tisztában vagyunk vele, hogy ebben a lakóházban s a benne folytatható életmódban nemcsak a legszükségesebb elemei vannak meg a közegészségügyi követelményeknek, hanem magasabb rendű feltételei is. A székely falvaknak fejlettebb műveltségi színvonala, rendezettebb társadalmi és közigazgatási élete, amely a régibb századokba is visszanyúlik, magyarázzák meg a székely nép testi épségét, egészségben és erőben való kiválóságát szemben a vele együtt lakó románságéval.

Ehhez járul még a székelység gazdasági helyzete is, amely szorosan összefügg lakóföldjének talajával, amely se nem termékeny, se nem terméketlen. Nem olyan termékeny, mint a magyar Alföld, vagy Románia síksága. Munkanélkül nem ad semmit, de becsületesen vissza is fizeti a belefektetett fáradság kamatait. Aki rajta szorgalmasan dolgozik, nincs kitéve annak, aminek a zordon hegyvidék lakói, hogy a hálátlan föld a legtöbbször még csak megközelítően sem adja vissza a ráfordított fáradság kamatait. Ennek következtében a székely nép nem is gazdag, de nem is szegény. Gazdasági állapota általában az arany középszer, vagyis mint jellemzően maga kifejezi az „élhető mód”.

Testalkata is ennek az „élhető mód”-nak felel meg. Nincsenek közöttök túlságosan nagy és erős testalkatú emberek, de gyengék sincsenek. Általában középtermetűek, inkább izmosak, mint kővérek vagy nagy csontúak. Arcszínök a síkföldön barnább, a hegyvidéke-

Középkorú székely asszony.

ken inkább szőke, de általában, mint a székely népdal mondja, se nem szőkék, se nem barnák, csak amolyan magyar fajták, azaz gesztenyeszínű hajúak. Járásuk, mozdulataik inkább rugalmasok, mintsem túlságosan gyorsak, de nincsen semmi bennök a velők lakó szászok nehézkességéből, vagy a román paraszt lomha lassúságából.

Középkorú székely férfi.

A férfiak a síkföldön szebbek, mint a hegyvidékeken. Ez a különbség magoktartásán is azonnal szembetűnik, amennyiben önértetesebbek, büszkébbek és beszédesebbek. A nők ellenben a hegyvidékeken szebbek, sőt gyakran igazán bájosak is. A síkvidékeken izmosabbak s arcukon is uralkodóbbak a keményebb, mondhatni a férfiasabb vonások. E jelenséget megmagyarázza különben életmódjuk, amennyiben a síkvidéken a nők nagyobb mértékben vesznek részt a mezei munkákban, míg a hegyvidéki nőket inkább a házi

munkák, a szövés és fonás foglalkoztatják. Legszebbek a toroczkói székely nők és az udvarhelymegyei Nyikó-völgy lakói.

A székelynek szellemi és erkölcsi világa is egyezik külsejével. Nincs egyéniségében semmi végletes. Nem olyan álmódzó és képzelődő, mint a román, de nem is olyan szegényes képzelő tehetségű, mint az erősen realista, sőt prózai gondolkozású szász. Az életet józanul és reálisan fogja fel, de erősen idealista hajlandóságai is vannak. Pontosan szereti elvégezni napi teendőit, de szükségét érzi a szórakozásnak, sőt a szellemi élvezetnek is. Jelleme, beszéde, gondolkozása éppen olyan nyílt, mint tekintete.

Őszinte és egyenes, anélkül azonban, hogy könnyen hívő vagy vigyázatlan lenne. Nem engedi magát se rászédetni, se megcsaltni. Ha észreveszi, hogy valaki ráakarja szedni, vagy megcsalni, akkor inkább ő „tréfálja meg”, vagyis ő szedi rá. Ilyenkor veszi elé, amint mondani szokta, a másik eszét. A jobbikat-e vagy a rosszabbikat? Azt már ő tudja. Ezért szokták mondani tréfásan, hogy „a székelynek két esze van”. Igazi katona jellem, szeret nyíltan szemben támadni, de a ravasz ellenfélnek cselt is tud vetni.

A társas érintkezésben barátságos és mindig igyekszik jó modorú lenni, különösen a magasabb társadalmi állásban levőkkel szemben, anélkül azonban, hogy alázatos, vagy meghunyászkodó lenne. Az úgynevezett paraszt modort elítéli s nem tartja magához méltónak. Meg van benne a szabad ember és a született katona önértetessége és természetes lovasgiassága. Mindig igyekezik tudni, hogy mi illik és mi nem? Jellemző mondása: nem ismerek magamnál nagyobb urat, de kisebbet sem!

Székelységére s azzal kapcsolatosan őseire és családi származására büszke. Érzi és tudja, hogy olyan közösség tagja, amelyhez

Öreg székely asszony.

tartozni érdemes és értékes. Ebben gyökerezik erős hazafiassága és nemzeti érzése. Ez teszi őt a szó valódi értelmében élete minden körülményei között igaz magyar hazafivá. Ez az egyetlen dolog, amelyben az igazi székely soha semmi körülmény között megalkuvást nem ismer. A hazafiasság előtte nem valami elvont eszme vagy

Öreg székely férfi.

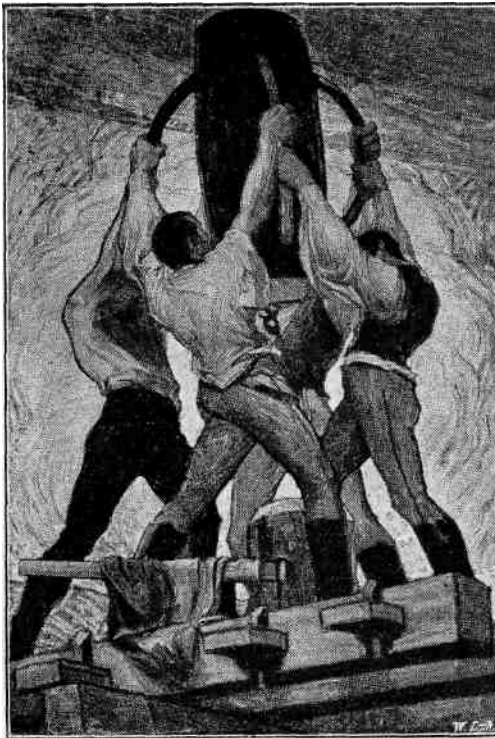
homályos öntudatlan érzés, hanem konkrét dolog és igazán élő valóság. – E jellemző lelki állapotból kifolyóan gondolkozása közdolgozatban mindig történelmi visszaemlékezésekre s ezekből keletkezett öntudatra támaszkodó. Ezért konzervatív anélkül, hogy makacs ellensége lenne az újításnak. Ellenkezően, a magyarságnak nincsen egyetlen más törzse, amelynek az új dolgok és új eszmék befogadására akkora készsége vagy hajlandósága lenne, mint a székelynek, de az új dolgokból, az új eszmékből csak azt teszi magáévá,

ami észjárásának megfelel, amely hajlamaival megegyezik, de ezt is egészen átalakítja saját egyéniségéhez. Egyszóval, székellyé válik minden dolog, minden eszme, amit körébe befogad, éppen úgy, mint minden ember, akit sorsa a Székelyföld lakójává tesz.

Komolyan gondolkozó, mélyen érző, s ennél fogva igazán vallásos ember is a székely, isten nevében kezdi és végzi minden dolgát. A vallásos türelmetlenséget azonban nem ismeri. Nyilvánvaló jele ennek az, hogy a protestáns és a katolikus vallás között majdnem egyformán van megosztva. Gyakran ugyanegy családnak egyik ága protestáns, a másik katolikus. A vegyes házasságok napirenden vannak köztük, s ez is egyik forrása és okozója a székelyt annyira jellemző vallásos türelmességnek és elfogulatlanságnak.

A székelyek is emberek lévén, emberi gyarlóságoktól és hibáktól ők sem lehetnek mentesek. Jellemző azonban, hogy e gyarlóságok és hibák is tulajdonképpen a székelység történelmi, politikai élete és társadalmi szervezete eredményének tekinthetők.

A leggyakoribb vád, amit a székelyek ellen fel szoktak hozni, hogy nehezen kormányozhatók, makacsok, perlekedők, erőszakosak

Gátkötő (cölöpverő) székelyek.

és gyakran a legerősebb kötelékeket is minden különösebb ok nélkül hirtelen és meglepetésszerűen felbontják. Aki azonban ismeri a székelyek történetét és főleg azokat a küzdelmeket, amelyeket századokon át a székely szabadság érdekében folytattak, megérti a székelyek e hibáit. E hibák annak a szabad népnek hibái, amely századokon át egy arisztokratiko-demokratikus katonai köztársaság féle álamban élt.

A székely nehezen kormányozható, makacs, perlekedő és gyakran erőszakoskodó, mint egyén is, de csak annak, aki nem tud vele bánni. A székellyel az tud bánni, aki derekabb,

kiválóbb egyéniség, mint ő, vagy ha éppen nem is az, de legalább vele egyértékű; aki őt megbecsüli, vagyis, amint ő szokta mondani, „őt is embernek nézi”. A székely a parancsnak tud feltétlenül engedelmesskedni, sőt szereti is, ha neki parancsolnak, de csak azon feltétel alatt, ha néha őt is meghallgatják, vele is tanácskoznak, mert semmit sem szokott teljesíteni anélkül, hogy ne gondolkoznék rajta és meg ne vizsgálná, vajjon nem lehetne-e jobban és célszerűbben végrehajtani, mint ahogy ezt neki rendelték? Igen sokszor ki is találja a végrehajtásnak valamely célszerűbb módját, s azt szereti is megvalósítani, nem a maga, hanem annak a javára, aki a parancsot adta. A székely csak munkatárs akar lenni, de sohasem szolgál. Aki benne szolgát keres, igen sokszor csalódhatik, aki pedig munkatársul fogadja, igen ritkán, vagy éppen sohasem. A székely, mint népdalában éneklí, mindig szabad székely akar maradni, s büszke bércek lakója! Egyénisége eszményibb részének leghívebb kifejezője, lelkivilágának mintegy visszatükrözője népművészete és népköltészete.

A székely nép művészete.

Ez a harcias néptörzs, amelyik a polgári munkában is kitarító szorgalmával, találékonyságával s józan gondolkodásával a magyar történelemnek sok századra visszanyúló egész folyamán oly sok alkotással járult a magyar nemzeti civilizáció gazdagításához, egyszers-mint legművészibb, legköltoőbb lelkületű ága is az egész magyar fajnak. Művészi érzékének és képességeinek nyomát magán viseli minden eszköz, minden tárgy, amelyet a székely háztartásában, vagy mezőgazdaságában használ.

A székely művészi érzékének és képességének legtipikusabb kifejezője a székely lakóház. A székely a maga lakóházát sohasem építi ki egészen az utcára. A ház és az utca széle között virágos kert számára mindig fennhagy egy pár méter szélességű teret, amelyet deszka- vagy léckerítés választ el az utcától. A székely lakóház udvarára az úgynevezett székely kapu vezet. Ez a kapu a székely építkezésnek legjellemzőbb és legdíszesebb alkotása. Annyi költséget, annyi figyelmet és fáradságot alig fordít a székely valamire, mint a kapura.

A székely kapu alkotása röviden a következőkben vázolható: Az utcára nézően, mintegy hét-nyolc méter hosszúságú egyenes vonalban, három kemény tölgyfaoszlopon nyugszik egy zsindegyel fődött, aránylag alacsony és keskeny fődél, amely egész hosszában

galambházzá van alakítva. A két egymáshoz közelebb eső oszlop között van a gyalogos bejárók számára szolgáló kis kapu. A két távolabb eső oszlop között pedig a nagy kapu, amelynek szélessége és magassága akkora, hogy azon a szénával vagy szalmás gabonával megrakott legmagasabb szekér is átmehessen. Az oszlopokat fenn szintén kemény tölgyfából való kötések foglalják össze, amelynek alsó részét a nagy kapunál kellő magasságban félkörívesen, a kis kapunál pedig csak ajtómagasságyira rendszerint patkóalakúlag alakítják ki.

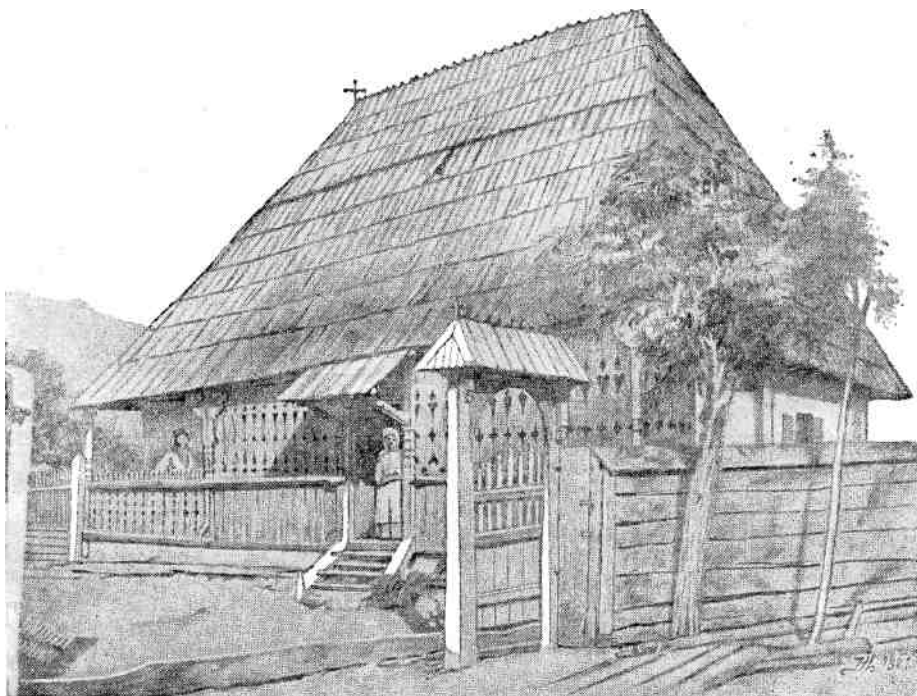

Szovátai szekely kapu.

A kapunak az utcára néző oldala egész magasságban, valamint a galambház alapjául szolgáló kötés is faragott díszítésekkel van elborítva. E faragványok a kapu oszlopainak aljától kezdve felfutólag indás, háromlevelű lóherés, pálmás, tulipános, liliomos, szőlőfürtös, stilizált díszítményeket, rozettákban végződő oszlopokat, istenfának nevezett sajtáságos fatörzset, a szekely nemzeti címerben alkalmazott napot, félholdat, családi címereket ábrázolnak leginkább piros, zöld és kék színezéssel. E díszítmények egyes alkotó elemei határozottan ázsiai eredetűek, legalább is visszavezethetők a sassanida művészetnek arra a hatására, melynek az ázsiai török fajú népek annak idején ki voltak téve.

A kapu homlokkötésén be van vésve az építetőnek és feleségének neve, az építés éve igen gyakran megtoldva a székely nép erkölcsi felfogását és eszejárását (mentalitás) jellemző elmés mondatokkal, mint például a következők: „Ha jó a szíved, lelked: bejöhetsz, – ha pedig nem: tágas az út, elmehetsz”. „Áldjon meg az Isten kimeneteledben, kormányozza jöttöd visszatérésedben”.

A kapu mellett az utcán fedett ülőhely van, amely bár egy-

Régi, 150 éves székely ház Csik-Menaságon.

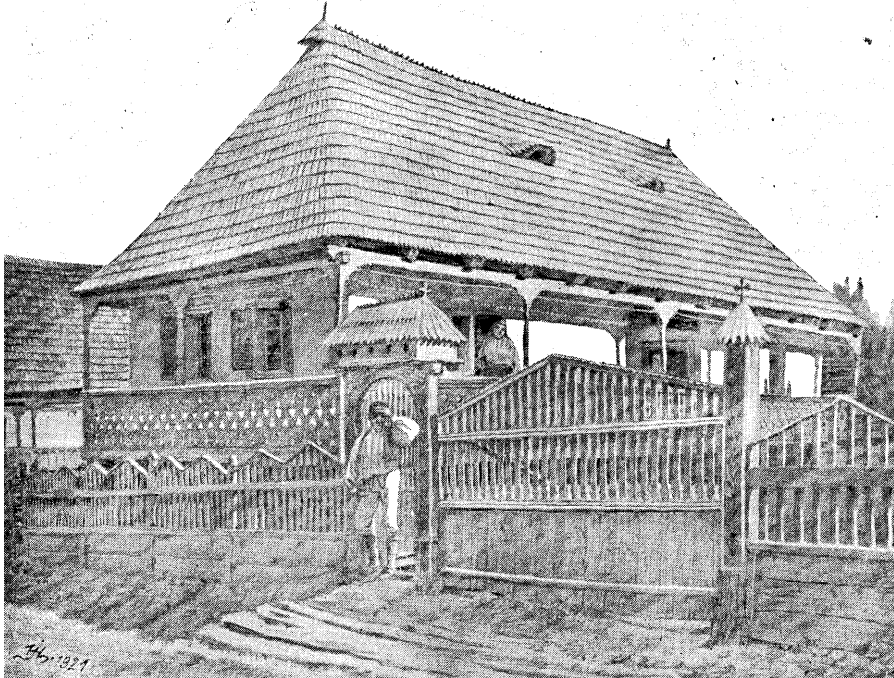
szerűbb, mint a kapu, de legtöbb esetben, ha nem is faragványokkal, de ízlésesen alkalmazott különböző alakú csipkézésekkel és kivágásokkal van díszítve. Hasonló módon van díszítve legtöbbször a ház előtt elhúzódó deszka- vagy léckerítés is.

A ház első részén egész hosszában csinos kivágásokkal díszített fatornác vonul végig, amelynek közepéből a bejáratnál hasonló díszítésű veranda ugrik előre. Belépvén a ház belsejébe, azt látjuk, hogy annak minden bútordarabja magán viseli ugyanannak a művészi ízlésnek a nyomait, amelyet a székely kapu, kerítés és az egész ház külseje elárul.

A szoba közepén áll a kihúzás festett asztal, hímzett fehér

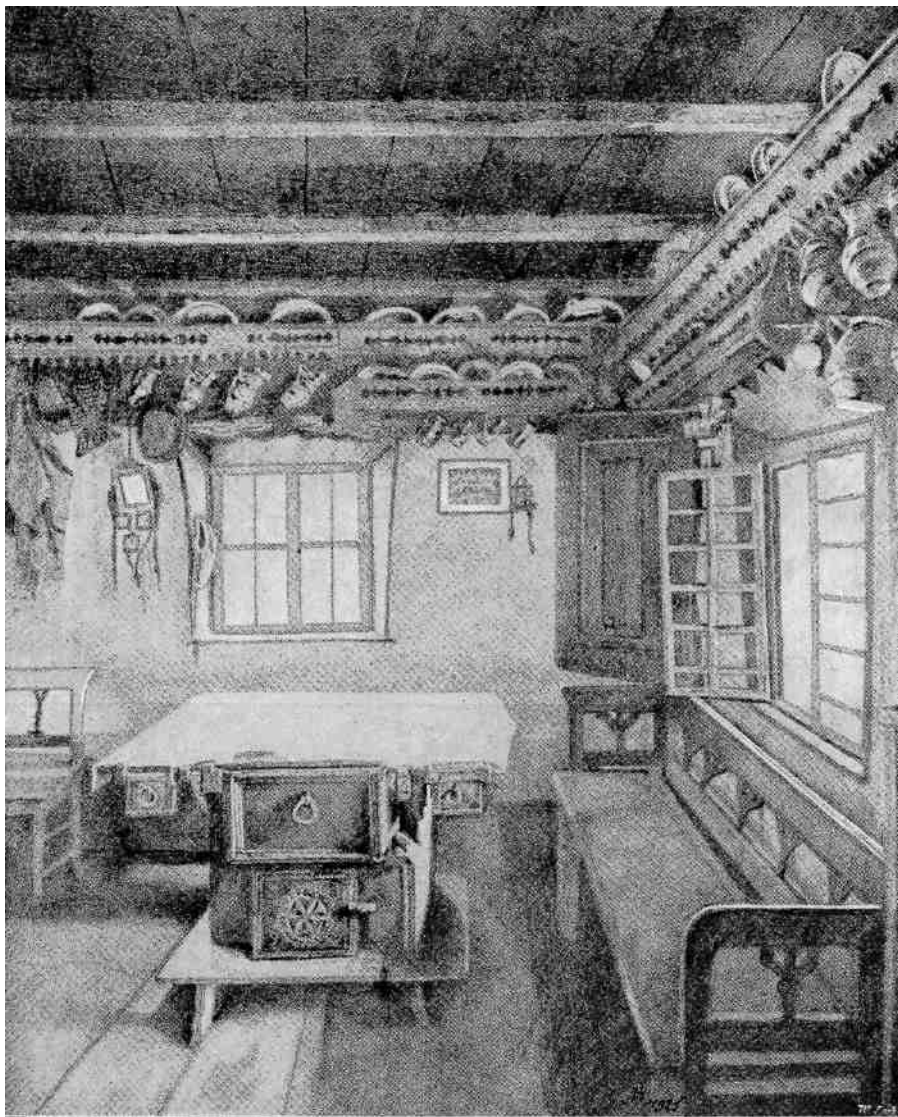
abrosszal letakarva. Az asztal körül állanak a legtöbbszörre világoskékre festett, sárga vagy piros tulipánokkal díszített székek. Az udvar és az utca felé eső falak hosszában hosszú, keskeny, szintén kékre festett és sárga vagy piros tulipánokkal ékesített padok húzódnak. Ugyanígy festésű, polccal ellátott fogas húzódik fennebb a falon a szobának majdnem egész hosszában, telerakva a székely agyagipar művészi díszítésű és alakú bokály korsóival, tányéraival és egyéb edényeivel.

Újabb székely ház Korondról.

Az utca felőli sarokban van a vetett ágy, a székely asszony igazi büszkesége. A festett ágyfa tulipános, az ágyban legalól szalmazsák van, amely a matracot helyettesíti, arra vannak helyezve a pihetollal töltött derékaljak, leterítve csipkésen kivarrott, vagy horgolt szélű fehér lepedővel. A derékaljakra vannak a varrottas végű, vagy hímzett huzatú fehér párnák oly magasan felhalmozva, hogy majdnem a faragványokkal díszített gerendás mennyezetet érik. Az egész szépen kivarrott szélű fehér ágytakaró fedi.

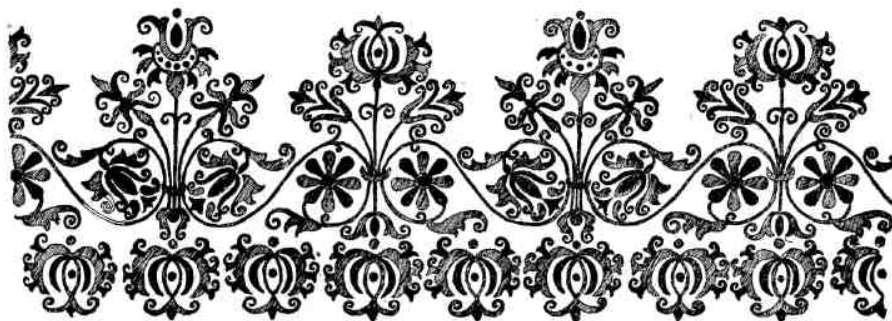
Az így felhalmozott ágynemű valóságos tárháza a legszebb női kézimunkáknak, a hímzésnek és a varrottasnak. Ugyanezeket a

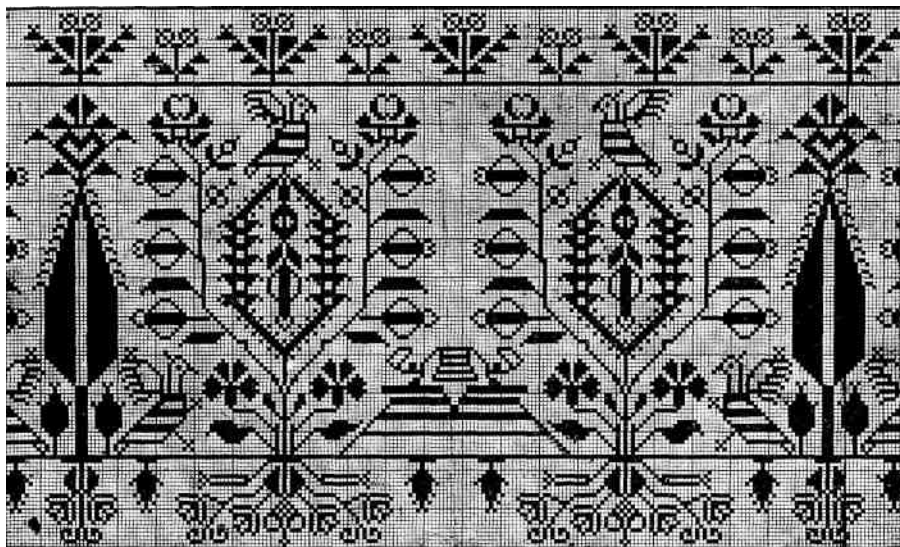
Székely szoba belseje egy 1792-ben épült csíkszentgyörgyi házban.

Régi székely hímzés a csíksomlyói zárda egy miseingének alsó szegélyéről.

Régi székely hímzés minta a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumból.

Régi székely hímzés Erdővidékéről

díszítéseket látjuk alkalmazva az ablakok fehér vászon- vagy csipkefüggönyein is. Még növekszik meglepetésünk és gyönyörűségünk, ha felnyitjuk a falak mentén hosszában elhúzódozó tulipános ládákat, amelyekben a család fehéreneműje van felhalmozva. Egész kincsesháza a legszebb női kézimunkáknak. Az egyes darabok a díszítőalakok és színek változatosságában egymással valóságosan versenyeznek. Gyakran egymást követő nemzedékek munkája van a

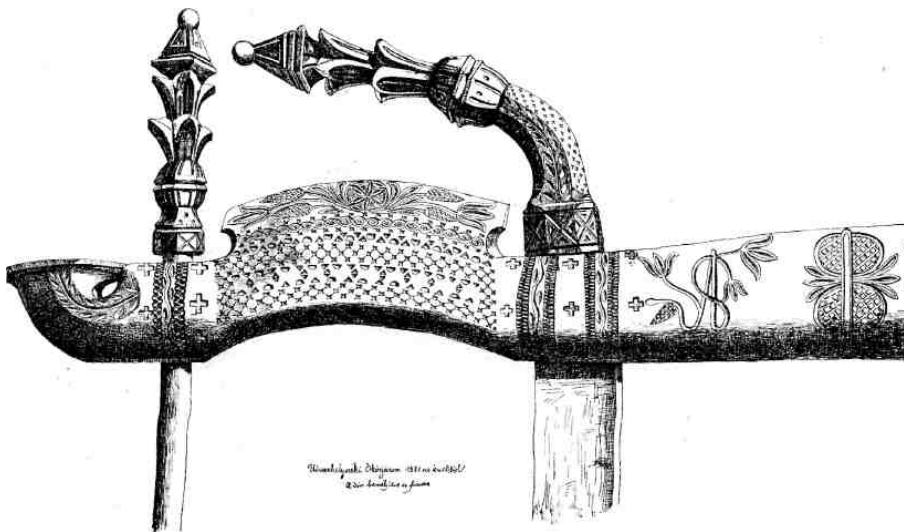

Székely cserépedények Vargyasról

ládákban összegyűjtve, mert régi szokás, hogy az anya leányára hagyja a birtokában levő legszebb darabokat és az viszont gondosan megőrzi, hogy átadhassa saját leányának, az unokának.

Alig van házieszköz, gazdasági szerszám, amelyik a székely művészi ízlésének és ügyességének valamelyes nyomát magán ne viselné. A pásztorbot, a balta nyele, az igavonó ökrök járma, az ostornyél, a sulyok, melyet az asszonyok a mosásnál használnak, egyszóval minden, ami fából vagy agyagból készült, ha még olyan egyszerű és jelentéktelen szerszám is, nem maradhat cifrázás, vagy néha még a kényesebb ízlést is kielégítő művészi díszítés nélkül.

A székely nép fiai között aránylag igen nagy a naturalista művészek száma. A szerencsésebbek, akik fiatal korukban valamely kedvezőbb egyéni körülmény következtében rendszeres iskolai továbbképzésben részesültek, igen figyelemreméltó módon növelték a magyar képző- és iparművészek számát; a kevésbé szerencsések otthon maradtak ugyan, de a magok egyszerűbb környezetében és

Udvarhelyszéki ökrjárom-részlet. Készült 1880-ban.

korlátoltabb viszonyok között is megmaradtak a művészet szolgálatában, igen figyelemreméltó alkotásokkal gyarapítván a székelység népművészetének gazdag kincsesházát. E naturalista székely népművészek között bizonyára a legtehetségesebb az 1914-ben 56 éves korában elhunyt makfalvi állatszobrász, Molnár Dani volt, aki egyzersmint kiváló népköltő és a cigány nyelv alapos ismerője és grammatikusa is volt.

A székely népköltészet.

A nagy magyar Alföld síkságának lakóját a szűkszavú hallgatagság jellemzi. A Dunántúlnak, a régi Pannoniának magyar népe is magán hordozza az ünnepélyes komolyságnak azt a színezetét, amely a török fajú népek általánosan ismert sajátsága. A székely, ellentétben magyar testvéreivel, szereti a tréfás beszédet, csipkedő,

jókedvű humorának csillogtatását, érdekes kalandok és regényes történetek elbeszélését. Elsőrendű mesemondó, sőt meseköltő. Alig van földjén folyó, hegyitő, szikla, várrom, vagy csak feltűnőbb geológiai alakulat is, amelyhez valamely történetet ne fűzött volna. Mint hajdanában a görög nép benépesítette lakóföldjének minden zugát istenekkel, nimfákkal és más egyéb mithológiai alakokkal, úgy népesítette be a székely is a maga szülőföldjét tündérekkel, óriásokkal, félig mesés, félig pedig történelmi királyokkal és hősökkel.

E mesés történetekben nem a képzelet féktelen csapongása az uralkodó elem, hanem a költői realitásnak egy bizonyos faja. Az a költészettel párosult reális gondolkozás, amely a székely népet annyira jellemzi. Ezért nem a csodás elemekkel teletöltött mesék a legkedvesebb meséi, hanem azok, amelyekben saját egyénisége, saját eszejárása és életfelfogása nyilvánul meg. Akárhol volt bölcseje a székely mesék egyikének, másikának, azok mégis úgy hatnak ránk, mint igazi székely népmesék, mert rajok nyomta a maga lelkének átalakító bélyegét.

A székely népköltészetnek költőileg legértékesebb alkotásai azonban nem ezek a mesék és mondák, hanem a balladák, amelyek költői értéküket tekintve, bátran párhuzamba állíthatók a világirodalmi hírességre jutott skót népballadákkal.

Míg a székely népmesékben és mondákban optimista életfelfogás nyilvánul meg, helyel-közzel bevonva az egészséges néphumor derűs csillogásával, addig a székely népballadákban az uralkodó hangulat a tragikai. E balladákban a legtöbb esetben az emberi élet igazán siralomvölgye, amelyben az előretörő embert saját szenvedélyei és a sorsát intéző világhatalom kényszere a legtöbbször lesújtja. Ezt a sötét és borús alaphangulatot tükrözi vissza e balladák előadási módja is. Csak ritkán osztódnak versszakokra és az uralkodó ősi magyar ritmus mellett csak mellesleg fordul elő bennük a rím. Gyorsan, többnyire párbeszédben gördül le a történet a szakgatott és szükszavú költeményben. A kifejezés ritka ereje és a gondolati ritmus okozzák, hogy a dallamosság a versszakok és a rímek hiánya mellett sem hiányzik belőlük és hogy eredetileg valamennyit dalolta a nép. Egynéhánynak fenn is maradt a dallama.

A szerelem, e mindennél erősebb érzés szolgáltatja a leggyakoribb anyagot e balladáknak. Rendszerint gazdagság és szegénység; előkelő és alacsony születés szolgálnak a történet magvával és a tragikai összeütközés okozójával. Kádár Katának, a szegény jobbágyleánynak gyászos vége, kit a földesúr fiának édesanyja feneketlen tóba dobat, és csak a halálban egyesülhet a földesúr

fiával, aki megtudva anyjának szörnyű tettét, utána ugrik a tóba, – nem egyedülálló eset. Az ilyen szerelmi viszonyoknak a székely népmesékben mindig szerencsés végük van: a szegény legénynek felesége lesz a királykisasszony és a király megosztja vele uralkodását. A székely népballada nem ismeri ezt a kedvező véget. Benne sohasem egyenlítődik ki a társadalmi, a születésbeli különbség. De minden esetben megvan a költői igazságszolgáltatás. Kádár Katának és a szerelmes ifjú földesúrnak sírjából virág nő ki és a két virágszál a két sír fölött összeölelkezik. A török császár leányának s a székely katonának holttestét a tenger befogadja s puha habjaival gyöngéden betakarja.

A szerelemnek és a szeretet érzésének erőssége között való különbséget nem egyszer állítja szembe egymással a székely népballada. Legérdekesebb példája ennek az Áspis-kígyó, amely a szerelmes legénynek kebelébe búvik. Szívét szorongatja, piros vérét szívja, gyöngé derekát majd általszakítja. Mikor a legény sorba kéri apját, anyját, bátyját, öccsét, leánytestvérét, hogy vegyék ki kebeléből a kígyót, ezek mind egymáshoz utasítják, – egyik sem veszi ki, míg végre is kedvese menti meg. A szerelem erősebb a szeretetnél.

A hitvesi, az anyai és a gyermeki szeretet szintén gyakran tárgyai e balladáknak, nem ritkán történeti emlékezésekkel kapcsolatban. Bátori Boldizsárné arany bölcsőben ringatja szép kis fiát. Altatódalul elmondja, hogy a kis fiú apja nem Bátori Boldizsár, hanem az erdélyi kapitány. Bátori Boldizsár az ajtón át meghallja felesége e vallomását; halálra ítéli és kivégezteti a bűnös asszonyt.

Egyik legsajátságosabb s a többtől tartalmilag is teljesen elütő ballada a „Julia szép leány” című, amely a régi klasszikus mondást: „akiket az Istenek szeretnek, azok fiatalon hálnak meg” példázza keresztény vallásos felfogással. A szép fiatal Júlia betegeskedni kezd, arca halaványul és sárgul. Meghal, mert a mennyei szüzek karának hija esett és az Isten báránya, Jézus maga jött érte, hogy felvigye a mennyei karbeli szüzek közé az örök életre és boldogságra.

De nemcsak a székely népballadákön borong ez az élet tragikus felfogásából fakadó méla bú, hanem a székely népdalköltészet legtöbb alkotásában, különösebben a szerelmi dalokban is uralkodó érzés. A szerelem, az emberi élet ez egyik legnagyobb problémája a székely nép felfogása szerint inkább a fájdalom, mint a boldogság forrása. A szerelem átkozott gyötrelem, amely nem hagyja békében soha azt, akinek szívét megszállotta. Az örökösen folyó víz is meg-

pihen, mikor télben befagy, a viharverte, záporosökergette madár is meghúzódhatik fészkében, csak a szerelmes szív nem talál sehol nyugalmat és enyhülést. A szerelmes szív bánata olyan intenzív, hogy még a környező érzéketlen természetet is áthatja. Ahol a boldogtalan szerelmes elmegy, még a fák is sírnak, szomorú ágaikkal elébe borulnak.

A székely szerelmi dalok között kétségtelenül a legszebbek azok, amelyek a boldogtalan szerelmet éneklik. Régi dolog, hogy a legszebb dal a költő lantján a fájdalom kezének érintésétől fakad. A szerencsétlenség és a fájdalom érzése mélyebben gyökerezik az emberi lélekben, mint a boldogságé és az öröme. Ez alól nincs kivétel sehol a világon.

A székely jó kedve, kifogyhatatlan humora és tréfás ötletessége is megnyilatkozik e költészetnek egy bizonyos fájában. Azokban a párversekben, amelyekkel táncát szokta kísélni. Tánc közben sem nyughatik a székely népek mindig munkálkodó lelke. A népköltészetnek igazi értékes gyöngyszemei találhatóak fel e nemben is. Alig hisszük el ekkor, hogy ezeknek a jókedvű pajzán táncosoknak a lelkéből fakadtak a szerelmi lírának azok az alkotásai, amelyek lelkünket annyira megatják, oly fájdalmas érzéssel és borongó mélabúval töltik el.

E meséknek, mondáknak, balladáknak és daloknak nyelve jellemző archaizmusokban gazdag, tősgyökeres népies magyar nyelv. Benne erősen lüktet a régi magyar lélek nyelvalkotó ereje. Mintha az Árpádházi királyok régi magyarjainak ajkáról folyt volna a szó, akként csengenek a mesélő székely szájában a magyar nyelv erővel teljes hangjai. „Székely szülte a magyart” szokta mondogatni nagy önérzetesen a székely, amely mondást gyakran ilyen változatban is használja: „Ha a világon székely nem volna, magyar sem volna”, mert úgy van meggyőződve, hogy ő Attila unokája, a magyar azonban csak unokaöccse a nagy hun királynak, akit a magyarság, ősapjának tart. Ezt a felfogását nyelvére is kiterjesztve, saját nyelvét tartja az igazi ősi magyar nyelv folytatásának. Ezzel szemben az igazság az, hogy a székelység nyelve teljesen azonos a magyar nép nyelvével, csak hogy egyes régies hang-, szó- és mondattani sajátossága miatt annak egyik nyelvjárását alkotja.

A székely nép nemcsak a magyarság kedves népies táncát, a „csárdás”-t szereti táncolni, hanem saját külön nemzeti tánca is van, a „csürdögölő”. Míg a csárdás páros tánc, addig a „csürdögölő” férfítánc, melyet a férfiak szóló szoktak táncolni. Sokkal nehezebb és komplikáltabb, mint a csárdás; valóságos akrobata tánc-

mutatvány, melyet csak a legügyesebb táncosok szoktak a nézők nagy gyönyörűségére akkor táncolni, mikor a mulató kedv már tetőfokát érte el. Valószínű, hogy későkori maradványa a harcias pogány ősök egykori fegyvertáncának.

A székelyek mint a népek szabadságának harcosai.

1493-ban a székelyek Báthori vajda ellen panaszlevelet adtak be a királyhoz és abban a következőket írták: „Minden hadjáratban és táborozásban ott voltunk az ország védelmére s a mi őseink vére különböző országokban, t. i. Moldovában, Havasalföldön, Rác-, Török-, Horvát-, Bolgárországban bőven omlott. Vérünkől patakok folytak, csontjainkból halmok emelkedtek”.

Történetileg igazolt tény, hogy Hunyadi János erdélyi hadseregének magvát a székelyek alkották. A székelyek vitézségének emlékére és jutalmazására a csíksomlyói ferencendi kolostornak harminckét családot adományozott azzal a kikötéssel, hogy minden más szolgálattól mentesek legyenek. A romániai néphagyomány Székely Jánosnak nevezi és a délszláv históriás énekek nemcsak Szibinyani Jankónak, hanem majdnem ugyanannyiszor Székely Jánosnak is nevezik, nyilvánvaló jeléül annak, hogy a Balkánon Hunyadi János vezérét látta a nép, amely az ő hadaival érintkezett.

Ha az 1914-1918. években lezajlott világháború ideje alatt ilyen levelet írtak volna a székelyek a magyar királyhoz, hány ország nevét írhatták volna még oda, hiszen az európai szárazföldnek, a skandináv államokat, Hollandiát, Svájcot és Spanyolországot kivéve, nincs országa, hol a székelyek véréből patakok nem ömlöttek volna és csontjaikból halmok nem emelkedtek volna, sőt Európán kívül, Kisásziában is harcoltak, mint a törökök segítségére küldött tüzérek. És harcoltak mindenütt szívós kitartással, legtöbb helyen mint rohamcsapatok az ősi magyar virtus ellenállhatatlan lendületével. Az osztrák-magyar főhadiszállás harctéri jelentései egyetlen hadcsapatot sem említettek annyiszor és oly elismerő dicsérettel, mint a székelyekből álló 82. csász. és kir., a 24. honvéd gyalog-, a 2. csász. kir., a 9. honvéd huszár- s az 5. honvéd tüzérezredeket.

Ezeket, a kizárólagosan székelyekből álló ezredekön kívül voltak más székely taktikai egységek is, amelyeknek az volt a rendeltetésük, hogy kiegészítésül szolgáljanak a harc közben megritkult és harci kedvüket veszített nemmagyar nemzetiségű katonákból álló csapatoknak. Ezeket a különítményeket mindig oda vezényelték, hol

legnagyobb volt a veszedelem. Az erdélyi román katonákból álló csapatok csak akkor állották meg derekasan helyöket harcközben, ha székely altisztjeik voltak és taktikai egységek legalább egyharmadában székely katonákból állott. Példát szolgáltatott erre a cs. kir. 2. és 62. gyalog-, továbbá a 22. és 21. honvéd gyalogezredek, amelyeknek legénysége vegyesen románokból és székelyekből állott.

A magyar hadi történelem arra tanít, hogy a székelyek voltak századokon át az a gát, amelyen megtört minden hódító áramlat, amely a magyar államot kelet felől fenyegette. Erdély volt Magyarország keleti védőbástyája mindig és e bástyának legerősebb őrtornya a Székelyföld, ahol a veszedelem idején meggyújtották a máglyákat a tűzhalmokon és a nép a figyelmeztető harci kürtök riadóját hallva, ment a harc mezejére küzdeni vagy meghalni Magyarorszáért és a székely szabadságért.

E nép története azonban megtanít arra is, hogy a székely nemcsak Magyarorszáért és a székely szabadságért harcolt, hanem idegen nyelvű és fajú népekért is, ha azt hitte, hogy egyúttal az emberiség egyetemes érdekeiért és a népek szabadságáért, lelkének ez eszményképéért harcol.

Az 1849-ben Kossuthal Törökországba menekült székely tisztek és honvédek közül többen résztvettek, a török és az angol hadsereg kötelékében harcolva, az 1853–55-iki krími hadjáratban. Cseh őrnagy a magyar Kmethy honvédtábornokból lett török basa oldalán védelmezte Örményországban Kars várát. Az olasz nemzeti és állami egységért küzdő Garibaldi hadseregében Gál Sándor 1848-iki székely honvédtábornok és más magyar főtisztek vezetése alatt 2000-nél több székely katona harcolt. Ezek közül többen átmentek Északamerikába is, hogy az északi államok seregében résztvegyenek az Egyesült Államok nagy szabadságharcában. Az Utassy György, 1848/49-iki magyar őrnagy parancsnoksága alatt alakult és *Garibaldi-különítmény*-nek nevezett newyorki 30. gyalogezredben harcolt e székely garibaldisták legnagyobb része. Székely származású volt Zágonyi Károly ezredes is, ki az általa toborzott Frémont testőrök élén hajtotta végre azt a lovasrohamot, a springfieldi magaslatok ellen, melyet az amerikai szabadságharc történetében „Zágonyi halállovaglása”-nak neveznek. Argentína hadseregének újrászervezője is székely katona volt, Czecz János 1848/49-iki honvédtábornok személyében. Ott harcoltak a népek szabadságának e világvándor bajnokai az 1863-iki lengyel forradalomban is, az orosz zsarnokság ellen. Leveretvén az orosz túlnyomó erő által e lengyel forradalom, sokan jutottak közülök orosz fogságba, arra kárhóztatva, hogy életök hátralevő részét

Szibéria hósvatagain vagy az Urai-hegység ólombányáiban tölték keserves rabságban és szívtettető gyötrelemben.

Hihetetlennek látszik, de mégis igaz. A székelyek a régebbi századokban a románokért is harcoltak. Menedéket adtak az oláh vajdáknak, valahányszor azok rászorultak. Így adtak menedéket 1538-ban Ráres Péter moldovai vajdának, mikor kénytelen volt üldözői elől menekülni. Csak a szerencsétlen üldözöttet látták benne, és még

Székely altiszt a 24. honvédgyalozezredből

azt is elfelejtették, sőt megbocsátották neki, hogy 9 évvel azelőtt a Székelyföld legkeletibb részeit, a mai Háromszék- és Csíkmegyét, embertelenül feldúlta.

A román történetírók nem győzik eléggé magasztalni Vitéz Mihály vajdát a törökök ellen viselt háborúiért. Azt azonban ilyen alkalmakkor mindig igyekeznek elhallgatni, hogy ezek a háborúk vesztes háborúk lettek volna, ha nem lettek volna seregében jelen azok a székely csapatok, amelyeket Báthori Zsigmond Erdély akkori fejedelme küldött neki legkitűnőbb tábornokainak, Király Albertnek,

Borbély Györgynek és Makó Mihálynak vezetése alatt. Mihály vajda legdicsőbb hadi tetteinek a román történetírók, a törökök ellen vívott calugareni csatát tartják. Csakhogy ez az ütközet már elveszítettnek volt tekinthető, mikor Király Albert a maga székely tüzérségével és gyalog puskáival közbelépett és megfordította az ütközet sorsát. A XVI. és XVII. században a lengyel királyok udvarában is állandóan volt mindig egy pár száz főnyi székelyből álló magyar

Székely altiszt a 82-es székely gyalogezredből

katonaság, amelynek hűségére minden körülmények között számíthattak a lengyel királyok. Ebben a két században Kelet Európában az igazi katonai elemet minden hadseregben a székelyek alkották, mint hű letéteményesei és megőrzői a mohácsi vész előtti magyar állam nagy katonai hagyományainak.

A skótok között történeti hagyomány gyanánt él az, hogy Szent István magyar király uralkodásának idején a skót királyi családnak egy fiatal tagja az akkori trónvillongásokkal kapcsolatos események következtében Magyarországra Szent István királyhoz

TARTALOM.

	Oldal
A székelység földrajzi elhelyezkedése a magyar állam keleti részében	3
A székelyek eredete	6
A székelység régi politikai, katonai, társadalmi és jogi szervezete	11
A székely szabadság érdekében folytatott küzdelmek	15
A székelység szerepe a magyar művelődésben.....	19
A székely nép jelleme.....	24
A székely nép művészete.....	31
A székely népköltészet	38
A székelyek mint a népek szabadságának harcosai	42